3-5-36

ལེའུ་སོ་དྲུག་པ། མཆིན་པའི་ནད་གསོ་བ།

Глава 36 Лечение болезней печени

དེ་ནས་ཡང་དྲང་སྲོང་རིག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱིས་འདི་སྐད་ཅེས་གསུངས་སོ། །ཀྱེ་དྲང་སྲོང་ཆེན་པོ་ཉོན་ཅིག །

Затем снова мудрец-риши Ригпей Еше (*rig pa'i ye shes)* молвил: «О, великий мудрец-риши, слушай же!

བཙུན་མོ་ལྟ་བུ་མཆིན་པའི་གསོ་ཐབས་ལ། །རྒྱུ་དང་དབྱེ་བ་རྟགས་དང་བཅོས་ཐབས་བཞི།།

В [главе о] методах лечения болезней печени, уподобляемых царице, есть четыре [темы]: причины, классификация, симптомы и методы лечения.

རྒྱུ་ནི་ཚ་སྐྱུར་ཟས་དང་དྲག་ཤུལ་སྐྱེད། །

1 Причины: [болезням печени] способствуют жгучая, кислая пища, а также физическое напряжение.

དབྱེ་བ་ལེབ་རྒན་རྒྱས་དང་ལྡེམ་བུ་དང་། །དུག་ཐབས་ཆུ་ཤོར་རྐུན་བུ་འོར་ལྷུང་དང་། །ཁ་ལུད་གཞུང་རེངས་མཆིན་གྲུམ་ནག་པོ་དང་། །མཆིན་ནད་ཧལ་སྐེམ་མཆིན་དྲི་དཀར་ནག་དང་། །གནད་མཆིན་རྩ་འབྱེར་མཆིན་རླུང་མཆིན་རྒུད་དང་། །ཆུན་གྲང་གླང་དཀར་གྲང་སྦྲོས་བཅོ་བརྒྱད་དོ།།

2 Классификация. Их 18: увеличение [печени] — лебгенгье (*le brgan rgyas*), дембу (*ldem bu*), интоксикация дугтхаб (*dug thabs*), чхущор (*chu shor*), кюнбу (*rkun bu*), орлхунг (*'or lhung*), выплеск кхалуд (*kha lud*), жунгренг (*gzhung rengs*), чхиндрум

нагпо (*mchin grum nag po*), болезнь печени халкем (*hal skems*) , «белый» чхиндри карпо (*mchin ‘dri dkar po*), «чёрный» чхиндри нагпо (*mchin ‘dri nag po*), нечхин царджер (*gnad mchin rtsar byer*) — болезнь, рассеявшаяся в сосудах печени, лунг печени (*mchin rlung*), чхингуд (*mchin rgud*), лендранг (*rlan grang*), ланг-гур (*glang dgur*), дрангбё (*grang sbos*) – холодное вздутие.

དེ་རྟགས་མཆིན་ནད་ལེབ་རྒན་རྒྱས་པ་དེ། །མཆིན་སྣེང་རྩིབ་ཐུང་གཡས་གཡོན་སྦོ་ཞིང་ན། །ལུས་དང་མཚོགས་མ་ལྗི་ཞིང་རོ་སྟོད་གཟེར། །སྙིང་བཏོན་ཐེབ་སྙམ་འོག་བཙུག་འབུགས་སྙམ་བྱེད། །ཙོག་པུར་འདུག་ན་ཐུར་ལ་འཐེན་པ་འདྲ། །ཤ་སེར་མཁལ་རྐེད་མི་བདེ་སྙིད་པ་འཕྲུམས།།

3.1.1 Их симптомы. При увеличении [печени] — лебгенгье (*le brgan rgyas*) — она выбухает из подреберья слева и справа и болит, тяжесть в теле и темени, сильные боли в верхней части тела; когда он поднимает [больную сторону] вверх — возникает чувство, что что-то проваливается, когда помещает её вниз — чувство подпирания, когда садится на корточки — как будто тянут вниз, кожа желтеет, дискомфорт в почках и пояснице, вялость.

མཆིན་ནད་ལྡེམ་བུ་ན་བ་མི་ཚོར་བར། །གཉིད་མེད་ཁོང་སྙོམ་ལུས་ལྗི་ཟས་མི་འདོད། །ཁྲག་འགྲོས་ཤ་དང་རུས་པ་ཁད་ཀྱིས་སྐམས།།

3.1.2 При болезни печени дембу (*ldem bu*) — болей не ощущается, сна нет, вялость, тяжесть в теле, есть не хочется, кровь «уходит», постепенно усыхают мышцы и кости.

དུག་ཐབས་མིག་དམར་གདོང་སྔོ་རྩིབ་སྣེང་ཟུག །ཕོ་མཆིན་གང་སྣམ་འཇུ་དཀའ་ཟོས་ཚེ་ན། །བྲུན་སྐམ་བོལ་གཡོ་སྨུར་གོང་མཐིལ་བཞི་སེར། །གཞུག་ཏུ་མཆིན་པ་རུལ་ནས་དུད་ཁུར་ལུ།།

3.1.3 При интоксикации дугтхаб (*dug thabs*) — глаза краснеют, лицо сереет, колет в подреберье, чувство переполненности желудка и печени, болит от употребления трудноперевариваемой пищи, кал сохнет, отекают лодыжки, желтеют виски, ладони и подошвы, в конце, печень разлагается и выходит [в виде нечистот] цвета сажи.

ཆུ་ཤོར་ཁོང་སྦོ་རོ་སྟོད་བཙིར་ན་ཕན། །རྐལ་རིངས་མཆིན་པ་འཁྱོངས་ཤིང་གཡལ་མི་ཐོན། །ཕོ་མཆིན་སྟོང་སྙམ་དྲོས་དྲགས་མགོ་བོ་ན། །

3.1.4 При чхущор (*chu shor*) — вздувается живот, но при надавливании на грудь возникает чувство облегчения, позвоночник тугоподвижен, печень тянет, трудно зевать, желудок и печень кажутся пустыми, от перегревания болит голова.

རྐུན་བུ་རྐང་པ་གྲང་ལ་རོ་སྟོད་གཟེར། །མིག་གིས་ཡས་ལྤིབས་མི་ཐེག་ཉམ་ཆུང་སྣ། །སྟོད་གང་དཔུང་མགོ་གཟེར་ལ་སྙེ་རྩ་རེངས། །ཁ་ཟས་ཟོས་ན་བག་རེ་ཕན་སྙམ་བྱེད། །

3.1.5 При кюнбу (*rkun bu*) — ноги холодные, колет в груди, верхние веки не поднимаются, слабость, верх спины распирает, от чего болят плечи и голова, деревенеют жилы на шее, во время еды возникает некоторое чувство облегчения.

འོར་ལྷུང་གཉིས་ལས་མཆིན་ཁྲག་རྐེད་པར་ལྷུང་། །རྐེད་པ་འཁོར་ཞིང་འགུལ་ན་ཟུག་ཆེ་གཟེར། །རྐང་པར་ལྷུང་ན་དཔྱི་སྦྲིད་སྐམ་ཁོལ་བྱེད། །རྐེད་པ་ཚ་ལ་ཆུ་རྒྱུས་ན་བར་འོང་། །

3.1.6 Орлхунг (‘*or lhung*) бывает двояким. Когда печёночная кровь опускается в поясницу, в ней появляются опоясывающие боли, которые усиливаются при движении. А когда она опускается в ноги — бёдра немеют, сохнут на некоторых участках, в пояснице появляется жжение и боли в связках и сухожилиях.

ཁ་ལུད་གློ་དང་ཕོ་བར་ལུད་པ་གཉིས། །གློར་ལུད་སྟོད་རྫིངས་མིག་དམར་མཆན་འོག་གཟེར། །ཁྲག་ཏུ་ལུ་ཞིང་སྐབས་སུ་རྣག་ཁྲག་འཛག །ཕོ་བར་ལུད་ན་བསྡམས་ཤིང་གཟེར་ནས་ན། །དགྱེ་དགུ་མི་ཤེས་ཚ་ཅིག་སྒྲིག་པ་འོང་། །ལྷང་ དུབ་ཆེ་ལ་གསུས་པ་ལྟར་མི་མངོན། །

3.1.7 Выплеск кхалуд (*kha lud*) бывает двух [видов]: лёгочный и желудочный. При лёгочном — распирает грудь, краснеют глаза, сильные боли в подмышках, кашель с кровью, а временами выделяются гной и кровь. При желудочном кхалуд (*kha lud*) — будет [чувство] сдавливания и сильные боли, [больной] не может согнуться и

разогнуться, появляются жжение, отрыжка, при сильных приступах живот становится «не заметен взгляду».

གཞུང་རེངས་རྐང་ལག་རེངས་ལ་ལྷུ་ཚིགས་ན། །དགྱེ་དགུ་མི་ཤེས་སྟོད་གཟེར་ལྟག་པར་དགྱེ། །

3.1.8 При жунгренг (*gzhung rengs*) — тугоподвижны руки и ноги, болят крупные суставы, не согнуться, не разогнуться, в верхней части тела сильные боли, затылок выгнут.

མཆིན་གྲུམ་ནག་པོ་ལུས་ཀུན་བརྡུངས་སྙམ་བྱེད། །རྐང་བཤལ་འགུལ་ན་མི་བཟོད་སྒུར་པོར་འགྲོ། །

3.1.9 При чхиндрум нагпо (*mchin grum nag po*) — все тело ломит как от побоев, ноги не слушаются, при движении — нестерпимые боли, [больной] сутулится при ходьбе.

ཧལ་སྐེམས་ལུས་པོ་ཟ་འདར་གཞོགས་གཡས་ལྗི། །མིག་མདངས་ཆུང་ཞིང་འཛུར་ལ་སྐོམ་དང་ཆེ། །

3.1.10 При халкем (*hal skems*) — тело зудит, дрожит, в правом боку тяжесть, глаза тускнеют и косят, сильная жажда.

.མཆིན་དྲི་དཀར་པོ་ལྷེན་སྣ་གཡས་གཡོན་ན། །གཉིད་ཆེ་ཁ་སྐམ་རྩིབ་ལོགས་གཟེར་ནས་ན། །

3.1.11 При чхиндри карпо (*mchin ‘dri dkar po*) — боли справа и слева от мечевидного отростка, сильная сонливость, сохнет во рту, сильные боли в подреберье.

མཆིན་དྲི་ནག་པོ་སྲོག་རྩ་སྙིང་མི་བདེ། །ཁོང་པ་སྟོང་སྦོས་ལྷེན་སྣར་འདྲིལ་ནས་ན། །

3.1.12 При чхиндри нагпо (*mchin ‘dri nag po*) — будут дискомфорт в сердце и канале жизни согца (*srog rtsa*), пустое вздутие, сверлящие боли в области мечевидного отростка.

གནད་མཆིན་རྩ་བྱེར་སྟོད་གཟེར་ཐལ་གོང་ན། །སྟོད་གང་ཕོ་མཆིན་མི་བདེ་རྩེ་ཆུང་རེངས། །གློ་བྱུང་མཆིན་པ་འཕྱོངས་ལ་བཟོད་ཐབས་མེད། །བྱིད་སྨུག་སྣ་ཁྲག་འཛག་ཅིང་ཅི་ཟོས་གནོད། །

3.1.13 При нечхин царджер (*gnad mchin rtsar byer*) — сильные боли в верхней части тела и в плечах, [чувство] наполненности груди, дискомфорт в печени и желудке, затвердевает сосуд *rtse chung*, при кашле кажется, что печень отвисает и невыносимо болит, лицо багровое, носовые кровотечения, вредит, что бы ни съел.

མཆིན་རླུང་གཡལ་བྱུང་རྗེས་ལ་མཆི་མ་འཛག །ཕོ་མཆིན་འདྲིས་སྐམ་བྱེད་ཅིང་ན་ལ་འཕྱོངས། །དགོང་དང་ཐོ་རངས་ན་ཞིང་གྲང་ན་སྐྱིག །

3.2.1 При лунг печени (*mchin rlung*) — после приступа зевоты из глаз текут слёзы, тянущие боли, словно печень слиплась с желудком, болит вечером и на рассвете, а от холода икота.

མཆིན་རྒུད་ཟས་ཟོས་རྗེས་ལ་མཆིན་པ་ན། །ཉམ་ཆུང་ཆུ་དྲོན་སྐྱུག་ལ་གཡལ་མི་ཕྱིན། །

3.2.2 При чхингуд (*mchin rgud*) — боли в печени после еды, слабость, отрыжка жгучей жидкостью, зевать не получается.

མཆིན་པ་རླན་གྲང་པུས་མོ་གྲང་ཞིང་ཟ། །སྟོད་གང་གློ་སྐམ་ལུ་ཞིང་དགྱེ་དགུ་དཀའ། །

3.2.3 При лендранг (*rlan grang*) — «сырой и холодной» печени — стынут и зудят колени, распирает грудь, сухой кашель, трудно сгибаться и разгибаться.

གླང་དགུར་ལུས་སྐྲངས་བྱད་སྲོས་ལྕེ་མཆུ་སྐྱ། །མགོ་འཁོར་སྐྲ་སྨིན་ཟ་ལ་སྣ་ཤུ་འབྱུང་། །

3.2.4 При ланг-гур (*glang dgur*) — отекает тело, опухает лицо, язык и губы белёсые, голова кружится, зуд в волосах и бровях, язвы в носу.

གྲང་སྦོས་ཁོང་པ་གྲང་ལ་བྱིད་ཤ་སྦོས།།

3.2.5 При дрангбё (*grang sbos*) — внутри холод, опухают мышцы и лицо.

བཅོས་ཐབས་མཆིན་ནད་ལེབ་རྒན་རྒྱས་པ་ལ། །གི་ཝཾ་སྐྱུ་རུ་ར་ཡི་ཐང་བཏང་ལ། །ར་ས་ཡ་ན་(དོང་ག་དུར་བྱིད་ཧོང་ལེན་ཁྲོན་བུ་ལྕུམ་རྩ་ཐར་ནུ་རེ་ལྕག་སྐྱེར་པ་ཨ་རུ་)འི་བཤལ་བཏང་རུ་ཐུང་གཏར། །མཁྲིས་ཆེན་(དོམ་མཁྲིས་བྲག་ཞུན་ཨ་རུ་མར་གསར་)སྦྱོར་བ་རྒུན་འབྲུམ་ཐང་གིས་དབྱུལ། །ཚ་བ་ཞེན་ཆེ་ག་བུར་བདུན་པ་སྦྱར། །ཉལ་བའི་སྔས་སྨད་ཁ་ཟས་བསིལ་དུ་བསྟེན། །

4.1.1 Методы лечения. При болезни печени лебгенгье (*le brgan rgyas*) дают отвар из *gi wang* и *skyu ra ra,* назначают прослабление «*ra sa ya na*» {из *dong ga*, *dur byid* , *hong len*, *khron bu*, *lcum rtsa, thar nu*, *re lcag*, *skyer pa, a ru ra*} и делают кровопускание из *ru thung*. Готовят состав *mkhris chen sbyor ba* {из *dom mkhris*, *brag zhun*, *a ru ra* со свежим сливочным маслом}, запивать отваром *rgun 'brum*. Если преобладает въевшийся жар, готовят состав *ga bur* 7. [Больному следует] спать на низкой подушке, употреблять охлаждающие продукты.

མཆིན་ནད་ལྡེམ་བུ་ཨ་རུ(བ་རུ་སྐྱུ་རུ་སླེ་ཏྲེས་ཏིག་ཏ་བོང་ང་ཧོང་ལེན་ལྕུམ་རྩ་དོང་ག་དུར་བྱིད་སྦྱར་བ་)འི་ཐང་ཁྲུས་བྱ། །གཡུ་སྙིང་ཅུར་ནིས་(ག་བུར་ལི་ཤི་ཙན་དན་དོམ་མཁྲིས་གླ་རྩི་རྒུན་འབྲུམ་གསེར་མེ་)བྲག་ཞུན་(གུར་ཀུམ་བ་ལེ་ཨ་རུ་པྲི་ཡངྐུ་)ལྔ་པ་སྦྱར། །

4.1.2 При болезни печени дембу (*ldem bu*) следует промывать организм отваром из *a ru {ba ru, skyu ru*, *sle tres*, *tig ta*, *bong nga*, *hong len*, *lcum rtsa*, *dong ga, dur byid*}. Смешивают порошок *g.yu rnying cur nis {*из *g.yu rnying, ga bur, li shi, tsan dan, dom mkhris, gla rtsi, rgun 'brum, gser me*} и *brag zhun* - 5 {с *gur kum*, *ba le*, *a ru*, *pri yangku*}.

དུག་ཐབས་སྨྱུང་བྱས་གསེར་ཕུད་(བསྐུས་ཁུར་བུལ་ཧོག་བདབ་པའི་)སྐྱུགས་ཀྱིས་དྲང་། །གཡུ་སྙིང་(གུར་ཀུམ་ལི་ཤི་ཨུཏྤལ་གེ་སར་གསུམ་)བདུན་པ་སྣི་བའི་(མེ་ཏོག་སུམ་ཅུ་ཏིག་སེང་ལྡེང་ཤིང་ཚའི་)ཐང་གིས་དབྱུལ། །རྗེས་གཙོད་གི་ཝཾ་(ཙན་དན་དཀར་དམར་རེ་རལ་སྤོན་བུ་མཚལ་བཅད་འབྲོར་གཉིས་དང་)བརྒྱད་པ་བ་འོས་དེད། །

4.1.3 При интоксикации дугтхаб (*dug thabs*) следует назначить голодание и выводить [болезнь] рвотным из *gser phud* {в виде сгущённого отвара с

добавлением *bul tog*} . Назначают *g.yu rnying*-7 {из *g.yu rnying, gur kum, li shi, utpal, ge sar gsum*}, запивать отваром из цветков *snyi ba* {*sum cu tig*, *seng ldeng*, *shing tsha}.* Пресекают последствия составом *gi waM* -8 {из *gi waM*, *tsan dan dkar, tsan dan dmar, re ral, sngon bu, mtshal, bcad ‘byor gnyis* («два лекарства, соединяющих разорванное»)}, направляемым коровьим молоком.

མཆིན་པ་ཆུ་ཤོར་ར་གསུམ་བ་ལེའི་ཐང་། །རུ་ཐུང་རྩེ་ཆུང་མཆིན་མཁྲིས་འདོམ་རྩ་གཏར། །གློ་དང་བསྡོངས་ན་ཙུ་གང་ལྡེ་གུ་སྦྱར། །རྗེས་ལ་ཚིགས་པ་ལྔ་དང་དགུ་པ་བསྲེག །

4.1.4 При чхущор (*chu shor*) печени дают отвар *ra gsum* («трёх *ra*») и *ba le* и делают кровопускание из [сосудов] *ru thung, rtse chung, mchin mkhris ‘dom rtsa*. Если задеты лёгкие, готовят пасту-дегу из *cu gang*, а затем прижигают точки пятого и девятого позвонков.

མཆིན་ནད་རྐུན་བུ་ཨ་སོ་གཉིས་ལ་གཏར། །བ་ལེ་ཀ་(སླེ་ཏྲེས་ཨ་རུ་རྒུན་འབྲུམ་བོང་ང་ཧོང་ལེན་ཏིག་ཏ་གླ་སྒང་དུག་ཉུང་ཀྱི་ལྕེ་དུར་བྱིད་ཁྲོན་བུ་)ཡི་བཤལ་བཏང་ཕྲན་བུ་གཏར།།

4.1.5 При болезни печени кюнбу (*rkun bu*) — вскрывают оба сосуда *a so*, назначают слабительное из *ba le ka, {sle tres*, *a ru*, *rgun ‘brum*, *bong nga*, *hong len*, *tig ta*, *gla sgang, dug mo nyung*, *kyi lce*, *dur byid*, *khron bu*}, выпускают кровь из мелких сосудов.

མཆིན་པ་འོར་དུ་ལྷུང་བ་གཉིས་ཀ་ལ། །འབྲས་བུ་གསུམ་གྱི་(དུར་བྱིད་ཧོང་ལེན་ཁྲོན་བུ་)བཤལ་བཏང་བྱིན་ལོང་གཏར། །དམར་གསུམ་ཕྱེ་མར་དར་ཡ་ཀན་(མི་དོམ་མཁྲིས་བྲག་ཞུན་གྱི་)ཐང་བཏང་།།

4.1.6 При обоих видах орлхунг (‘*or lhung*) печени назначают слабительное из трёх плодов {*‘bras bu gsum, dur byid, hong len, khron bu*}, вскрывают сосуды *byin [gzhug]* и *long [rtsa]*. Дают порошок трёх красных (*dmar po gsum*) с отваром *dar ya kan* {*mi mkhris, dom mkhris* и *brag zhun* }.

མཆིན་ཁྲག་གློ་ལ་ལུད་ན་(བ་ལེ་ཀ་ཨ་རུ་སྐྱུ་རུ་ལྕུམ་རྩ་དུར་བྱིད་དོང་ག་)ཐང་ཁྲུས་བྱ། །གློ་རྩ་རུ་ཐུང་གཏར་ཞིང་བསིལ་སྨན་བཏང་། །ཕོ་བར་ལུད་ན་རུ་ཐུང་འདོམ་རྩ་གཏར། །ར་གསུམ་(དུར་བྱིད་ཧོང་ལེན་གྱི་)བཤལ་དང་བ་ལེ་ཀ་(གླ་སྒང་རྒུན་འབྲུམ་ཧོང་ལེན་ཨ་བྷི་ཥ་)ཐང་བཏང་།།

4.1.7 При выбросе печёночной крови в лёгкие следует промывать организм отваром из {*ba le ka, a ru, skyu ru, lcum rtsa, dur byid, dong ga*}, делать кровопускание из лёгочных сосудов и *ru thung*, назначать охлаждающие лекарства. При выбросе в желудок вскрывают *ru thung* и [*mchin mkhris] 'dom rtsa,* назначают слабительное из *ra gsum* (трех «*ra*»), {*dur byid, hong len*} и отвар из *ba le ka, {gla sgang, rgun 'brum, hong len, a bhi Sha*}.

མཆིན་པ་གཞུང་རེངས་དུར་ལྕགས་ཐང་དུ་བཏང་། །རུ་ཐུང་དྲུག་འགོ་ཕོ་གདུང་གཏར་བར་བྱ། །བྱི་བྲུན་སྦང་སྐམ་དུགས་ཀྱིས་གཞུང་ཤུལ་བདུག །བ་ལེ་ཀ་ཐང་བྲག་ཞུན་ཅུར་ནིས་བཏང་།།

4.1.8 При жунгренг (*gzhung rengs*) печени следует назначать в виде отвара *dur lcags*, вскрывать сосуды *ru thung*, *drug 'go, pho gdung*, ставить компресс из мышиного помёта и сухой барды вдоль позвоночника, назначать отвар *ba le ka* и *brag zhun cur nis*.

མཆིན་གྲུམ་ནག་པོ་འབྲས་བུ་གསུམ་ཐང་བཏང་། །རྔུལ་དབྱུང་རྩེ་ཆུང་གཏར་ཞིང་སྔོན་བུས་(ཨ་རུ་ཟངས་རྩི་རྒུན་འབྲུམ་གྱི་)སྦྱོང་། །མར་གསར་སྲོ་མ་ར་ཛ་(བསིལ་གསུམ་ཨ་རུ་འདམ་བུ་ཤིང་མངར་ལྕགས་ཕྱེ་དང་སྦྲང་བ་)འི་ལྡེ་གུ་བཏང་། །རྗེས་ལ་ཤ་སྦུབས་ཚིགས་དམིགས་གར་བབས་བསྲེག །

4.1.9 При чхиндрум нагпо (*mchin grum nag po*), назначая отвар трёх плодов (*'bras bu gsum thang*), вытягивают пот, выпускают кровь из *rtse chung,* вычищают составом из *sngon bu,* {*a ru, zangs rtsi, rgun 'brum*}. Дают пасту-дегу на свежем сливочном масле из *sro ma ra dza*, {*bsil gsum* (три охлаждающих), *a ru, 'dam bu*, *shing mngar, lcags phye* и мёда}. а затем прижигают места попадания [болезни] в мышечных складках и на суставах.

མཆིན་ནད་ཏལ་སྐེམ་ཨ་པི་ཏྲ་(པར་པ་ཏ་ཀྱི་ལྕེ་)ཡི་ཐང་། །སྔོན་བུའི་བཤལ་བཏང་རུ་ཐུང་ཐུན་བུ་གཏར། །ལུམས་རྗེས་སྨན་མར་སྦྱར་ལ་དགུ་པ་བསྲེག །

4.1.10 При болезни печени халкем (*hal skems*) дают отвар *a bhi Sha, {par pa ta, kyi lce}*. слабительное из *sngon bu*, пускают кровь из *ru thung* и мелких сосудов. После ванны готовят лечебное масло и прижигают точку девятого позвонка.

མཆིན་དྲི་དཀར་པོ་མཆིན་མཁྲིས་འདོམ་རྩ་གཏར། །བ་ལེ་ཀ་དང་ཀྱི་ལྕེའི་གྲང་ཐང་བཏང་། །གུར་གུམ་(ལི་ཤི་སུག་སྨེལ་ཀ་ཀོ་ལ་ད་བྱིད་པར་པ་ཏ་སྤང་སྤོས་ཤུ་མོ་ཟ་སྦྲང་རྩི་)བརྒྱད་པའི་ལྡེ་གུ་སྦྱར་བར་བྱ། །

4.1.11 При чхиндри карпо (*mchin 'dri dkar po*) нужно вскрывать сосуд *mchin mkhris 'dom rtsa,* назначать холодный отвар *ba le ka* и *kyi lce*, готовить пасту-дегу *gur gum-8* {из *gur kum, li shi, sug smel, ka ko la, da byid, par pa ta, spang spos, shu mo za* на меду}.

མཆིན་དྲི་ནག་པོ་བྲག་ཞུན་ཐང་བཏང་ལ། །རུ་ཐུང་གཏར་ཞིང་རྗེས་ལ་བརྒྱད་པ་བསྲེག །

4.1.12 При чхиндри нагпо (*mchin 'dri nag po*) назначают отвар *brag zhun,* вскрывают сосуд *ru thung*, а затем прижигают восьмой позвонок.

གནད་མཆིན་རྩ་བྱེར་རུ་ཐུང་རྩེ་ཆུང་གཏར། །འདོམ་རྩ་ཨ་སོ་བྱིན་གཞུག་ལོང་རྩ་གཏར། །བ་ལེའི་ཐང་བཏང་འབྲས་བུ་གསུམ་གྱིས་སྦྱང་། །

4.1.13 При [болезни] нечхин цаджер (*gnad mchin rtsa byer*) выпускают кровь из *ru thung, rtse chung*, [*mchin mkhris] 'dom rtsa*, *a so*, *byin gzhug, long rtsa,* дают отвар *ba le ka*, вычищают с помощью трёх плодов (*'bras bu gsum*).

དེ་ལྟར་མཆིན་ནད་ཚ་བ་དེ་རྣམས་ལ། །ཁ་ཟས་བསིལ་བསྟེན་རུལ་སྐྱུར་དྲོད་བག་སྤང་། །ཚ་བ་ཆོམས་ན་གསར་བཅུད་དྲོད་ལ་དབབ། །རྗེས་ལ་ཆོགས་པ་བརྒྱད་དགུ་གར་བབས་བསྲེག །

4.1.14 При этих болезнях жара печени следует прибегать к охлаждающей пище, избегая даже слегка согревающего, испорченного, кислого. Когда жар спадёт, переходить на свежую, питательную и согревающую пищу, а потом прижигать восьмой и девятый позвонок — смотря куда попала болезнь.

མཆིན་རླུང་ཐོང་ཚེར་མཆིན་པ་སྲོད་ཟན་བཏང་། །བུར་དཀར་མར་གསར་ཏིང་ཁྲོལ་སྲོད་ལྡན་མུར། །ར་གསུམ་མར་སྦྱར་དགུ་པ་ཁ་གསུམ་བསྲེག །

4.2.1 При лунг печени (*mchin rlung*) дают печень двухлетнего барана со специями, назначают рассасывать тингтроль (*ting khrol*) на белом бурам (*bur dkar*) и сливочном масле со специями; готовят масло трёх «*ra*» (*ra gsum mar*), прижигают трёхустную точку девятого позвонка.

མཆིན་རྒུད་དེ་འདྲ་སེ་འབྲུ་དྭ་ལིས་བཏང་། །ཨ་རུ་འབྲི་རྐང་གཟེ་མའི་སྨན་མར་སྦྱར། །

4.2.2 Так же [поступают] при чхингуд (*mchin rgud*); назначают составы из *se ‘bru* и *da lis*, готовят лечебное масло из *a ru, ‘bri rkang* и *gze ma*.

མཆིན་ནད་རླན་གྲང་དེ་བཞིན་མཆིན་གསང་བསྲེག །

4.2.3 При лендранг (*rlan grang*) — «холодной и сырой» печени то же самое, прижигают точки печени.

མཆིན་པ་གླང་དགུར་འབྲས་བུའི་རྒྱུན་བཤལ་བཏང་། །སེ་འབྲུ་ལྔ་པ་སྐེམས་སྨན་སྦྱར་བ་བསྟེན། །ཁ་ཟས་ཁྲིའུ་རྗེས་ལ་མེ་ཡིས་བཅད། །

4.2.4 При [болезни] печени ланг-гур (*glang dgur*) назначают слабительное длительного действия из [трёх] плодов, прибегают к *se ‘bru*-5 с добавлением высушивающих лекарств, «пестроте» в питании, а затем пресекают прижиганием.

མཆིན་པ་གྲང་སྦོས་དྭ་ལིས་སེ་འབྲུ་སྦྱར། །ལྔ་དང་དྲུག་པ་ལྷེན་སྣ་ཁ་གསུམ་བསྲེག །

4.2.5 При [болезни] печени дрангбё (*grang sbos*) готовят составы из *da lis* и *se ‘bru*; прижигают трехустные точки пятого, шестого позвонков и *lhen sna*.

དེ་ལྟར་མཆིན་ནད་གྲང་བ་དྲོད་ཀྱིས་བཅོས། །གསར་འཇམ་ལུག་ཤ་ལ་སོགས་དྲོད་ལ་བསྙོར། །ཞེས་གསུངས་སོ།།

4.2.6 Такие болезни холода печени лечатся теплом, свежей мягкой бараниной и подобным — согревающим и питательным». Так сказано.

བདུད་རྩི་སྙིང་པོ་ཡན་ལག་བརྒྱད་པ་གསང་བ་མན་ངག་གི་རྒྱུད་ལས་མཆིན་ནད་གསོ་བའི་ལེའུ་སྟེ་སོ་དྲུག་པའོ།། །།

Это тридцать шестая глава «Лечение болезней печени» из «Сущности амриты — восьмичленной тантры тайных наставлений».

перевод с тибетского на русский: Анастасия Теплякова